

TỐ HỮU

(1 tiết)

I – MỤC TIÊU CẨN ĐẶT

Giúp HS :

- Hiểu được Tố Hữu là nhà thơ cách mạng xuất sắc, thơ Tố Hữu là đỉnh cao của thơ trữ tình chính trị trong văn học Việt Nam hiện đại.
- Nắm được những thành tựu của thơ Tố Hữu qua các chặng đường sáng tác.
- Hiểu được những nét chủ yếu của phong cách thơ Tố Hữu.

II – NHỮNG ĐIỂM CẦN LUU Ý

1. Về nội dung

Bài *Tố Hữu* trong SGK được viết khá kĩ, GV không nên đưa thêm nội dung mới mà chỉ cần chọn phân tích và dẫn chứng minh họa cho những ý chính cần khắc sâu.

Thơ Tố Hữu, về nhiều phương diện, rất tiêu biểu cho những đặc điểm của văn học Việt Nam giai đoạn 1945 - 1975. Khi giảng về tác giả này, có thể kết hợp làm rõ thêm những đặc điểm đó.

2. Về phương pháp

Về thơ Tố Hữu, HS đã được học một số bài từ cấp Tiểu học, THCS và một bài ở lớp 11, bài *Việt Bắc*, bài đọc thêm *Bác ơi!* ở lớp 12. Điều đó rất thuận lợi cho việc tìm hiểu chung về tác giả này. Do vậy, khi dẫn chứng minh họa cho các nhận định trong SGK, GV nên sử dụng những bài thơ Tố Hữu mà HS đã được học. Tuy nhiên, các bài đó vẫn không đủ minh họa cho nhiều nội dung quan trọng của bài về tác giả Tố Hữu. Vì thế, GV vẫn cần dẫn chứng những bài thơ tiêu biểu khác, đặc biệt là các bài đã được nêu trong SGK. Nhưng cũng cần lưu ý rằng, bài *Tố Hữu* chỉ có 1 tiết nên không thể và cũng không cần thiết phải đưa quá nhiều dẫn chứng thơ.

Bên cạnh việc khẳng định những thành tựu quan trọng của thơ Tố Hữu, cũng cần nói những hạn chế, nhược điểm của thơ ông, nhưng không nên sa đà vào điều này. Một vài nội dung tư tưởng, cảm xúc trong thơ Tố Hữu dễ dàng tìm được sự cộng hưởng của công chúng đương thời nhưng lại khó có được sự đồng cảm của bạn đọc hôm nay, nhất là bạn đọc trẻ. Tuy nhiên, không phải vì thế mà không thấy rằng những tình cảm công dân, nội dung xã hội, chính trị trong thơ Tố Hữu và nền thơ cách mạng nói chung vẫn rất cần thiết cho việc hình thành nhân cách và thái độ xã hội của thế hệ trẻ trong nhà trường.

Bài học cần tổ chức theo trình tự các phần trong SGK. Bài viết trong SGK chỉ chia ra những phần lớn (ghi bằng số La Mã) và ở phần II có chia ra những mục nhỏ. Để đảm bảo tính liên tục của bài viết, SGK không chia ra quá nhiều mục nhỏ, nhưng hệ thống các ý chính vẫn được thể hiện rõ ở trong mỗi mục. GV cần tóm lược được các ý đó để hình thành một dàn ý cho HS dễ nắm hệ thống kiến thức của bài.

III – TIẾN TRÌNH TỔ CHỨC DẠY HỌC

1. Phần mở đầu

– Bài học về tác giả Tố Hữu được xếp sau khi đã học một số bài thơ của tác giả. Do đó, GV nên dẫn vào bài bằng việc gợi lại những bài thơ Tố Hữu mà HS đã được học trong chương trình THCS và THPT. Có thể nêu Câu hỏi 1 để HS trả lời.

– Trong Chương trình Ngữ văn Nâng cao, HS được học chín tác gia tiêu biểu của văn học Việt Nam. Riêng trong phần văn học Việt Nam từ sau năm 1945, chỉ có ba bài về tác giả là *Nguyễn Ái Quốc – Hồ Chí Minh*, *Tố Hữu* và *Nguyễn Tuân*. GV cũng cần giới thiệu cho HS nắm được những điều vừa nêu trên để thấy vị trí của bài học.

2. Phần nội dung chính

SGK trình bày bài về tác giả Tố Hữu theo hai phần : cuộc đời, sự nghiệp văn học.

a) Cuộc đời

GV cho HS đọc mục I và trả lời Câu hỏi 2 trong SGK. Những nét chính về tiểu sử tác giả cần nắm được : năm sinh, gia đình, quê hương, quá trình học tập và hoạt động cách mạng.

Cần lưu ý HS một đặc điểm cơ bản về con người và cuộc đời Tố Hữu : *sự thống nhất giữa nhà chính trị và nhà thơ, sự nghiệp thơ ca gắn liền với sự nghiệp cách mạng, trở thành một bộ phận của sự nghiệp cách mạng*. Đặc điểm này cũng có ở những nhà thơ cách mạng, bởi với họ, sáng tác văn chương trước hết là một hành vi cách mạng, phục vụ cho sự nghiệp đấu tranh cách mạng. Điều đặc biệt ở trường hợp Tố Hữu là sự gắn bó chặt chẽ, liên tục, song hành trong suốt cuộc đời hoạt động của con người cách mạng và con người nhà thơ.

b) Sự nghiệp văn học

• Về con đường thơ của Tố Hữu (Câu hỏi 3)

Nhận định bao quát : các chặng đường thơ Tố Hữu gắn bó song hành với các giai đoạn cách mạng, phản ánh những chặng đường cách mạng, đồng thời thể hiện sự vận động trong tư tưởng và nghệ thuật của nhà thơ.

Con đường thơ của Tố Hữu với hơn 60 năm và 7 tập thơ được phân chia thành năm chặng đường như trong SGK đã nêu.

GV nêu tóm tắt nội dung, giá trị và vị trí của từng tập thơ Tố Hữu (riêng *Ra trận* và *Máu và hoa*, trong SGK gộp làm một chặng đường).

– *Từ ấy* là niềm hân hoan của tâm hồn trẻ đang "Bản khoanh đi kiếm lẽ yêu đời" đã gặp ánh sáng lí tưởng, tìm thấy lẽ sống. "Xiêng xích" là phần phong phú nhất trong tập *Từ ấy*, thể hiện sự trưởng thành của người thanh niên cộng sản và bước phát triển của hồn thơ Tố Hữu (dẫn chứng các bài : *Tâm tư trong tù*, *Nhớ đồng*, *Trăng trôi*, *Tiếng hát đi dày*, v.v.).

Chú ý giá trị đặc sắc của *Từ ấy* là ở chất men say lí tưởng, chất lâng mạn trong trẻo, tâm hồn nhạy cảm, sôi nổi, trẻ trung của một *cái tôi* trữ tình mới.

– *Việt Bắc* : Bước chuyển của thơ Tố Hữu trong chặng đường này là hướng vào thể hiện quần chúng cách mạng (dẫn chứng các bài : *Cá nước*, *Phá đường*, *Bà mẹ Việt Bắc*, *Lên Tây Bắc*, v.v.). Cuối cuộc kháng chiến chống thực dân Pháp, thơ Tố Hữu phát triển theo hướng khai quát – tổng hợp với những bài thơ mang tính sử thi đậm nét (chùm thơ ba bài : *Hoan hô chiến sĩ Điện Biên*, *Ta đi tới*, *Việt Bắc*).

Về nội dung tập thơ, SGK nhấn mạnh ba điểm :

+ *Việt Bắc* là bản hùng ca của cuộc kháng chiến chống thực dân Pháp, phản ánh những chặng đường gian lao, anh dũng và thắng lợi của dân tộc.

+ Tập thơ thể hiện thành công hình ảnh và tâm tư của quần chúng nhân dân kháng chiến.

+ Tập thơ kết tinh những tình cảm lớn của con người Việt Nam kháng chiến mà bao trùm và thống nhất mọi tình cảm là lòng yêu nước.

– *Gió lộng* tiếp tục khuynh hướng khai quát và cảm hứng lịch sử mở ra ở cuối tập *Việt Bắc*, kết hợp với sự thể hiện *cái tôi* trữ tình công dân. *Gió lộng* khai thác các chủ đề lớn : khẳng định chủ nghĩa xã hội, cuộc đấu tranh thống nhất đất nước và tình cảm quốc tế vô sản. Nhìn chung, những bài thơ về tình cảm với miền Nam và ân tình cách mạng thành công hơn (*Quê mẹ*, *Người con gái Việt Nam*, *Mẹ Tom*, v.v.).

Về *Gió lộng*, bên cạnh những thành công, cần nói những hạn chế và nhược điểm của tập thơ mà SGK đã nêu : cái nhìn giản đơn về hiện thực, xu hướng lí tưởng hoá đời sống, có khi giáo huấn khô khan, GV không cần phân tích, minh họa nhận xét này. Tuy nhiên, để hiểu rõ nhận xét trong SGK, ở đây xin nêu một số dẫn chứng : cái nhìn giản đơn, sự lí tưởng hoá đời sống thể hiện ở nhiều bài viết về chủ nghĩa xã hội như *Trên miền Bắc mùa xuân*, *Đường sang nước bạn*, ngay cả

Bài ca mùa xuân 1961 tuy có nhiều đoạn hay nhưng không khí chung vẫn là lí tưởng hoá ; một số bài nặng về minh họa như *Quang vinh Tổ quốc chúng ta*, *Hai anh em*, giáo huấn khô khan như *Tiếng ru* và rải rác trong một số bài khác. Một số nhược điểm trong *Gió lồng* vẫn tiếp tục tồn tại ở hai tập thơ sau.

– Về hai tập *Ra trận và Máu và hoa*, SGK nhận định chung : thơ Tố Hữu giai đoạn này nhằm cổ vũ, động viên, ngợi ca cuộc chiến đấu, mang đậm tính chính luận – thời sự, chất sử thi, có lúc mang âm hưởng hùng ca. SGK cũng lưu ý những bài đáng chú ý, nhất là hai bài viết về Chủ tịch Hồ Chí Minh (*Bácơi!*, *Theo chân Bác*) và bài *Nước non ngàn dặm*.

Về chặng đường cuối (hai tập *Một tiếng đòn*, *Ta với ta*) chỉ cần nêu vấn tắt như trong SGK. Về các tập thơ của Tố Hữu, GV nên tập trung giới thiệu hai tập đầu (*Từ ấy*, *Việt Bắc*), các tập sau lướt qua, nêu những nhận định trong SGK và một số dẫn chứng thật cần thiết. Nên gợi lại những bài thơ Tố Hữu mà HS đã học ở THCS để các em nhớ ít nhiều ấn tượng về thơ Tố Hữu (những bài như : *Khi con tu hú*, *Từ ấy*, *Lượm*, v.v.).

– Về chặng đường thơ Tố Hữu sau cuộc kháng chiến chống đế quốc Mĩ, GV chỉ cần nói như trong SGK.

- Phong cách nghệ thuật thơ Tố Hữu (Câu hỏi 4, 5, 6).
 - Tố Hữu, nhà thơ cách mạng, nhà thơ của lí tưởng cộng sản, *thơ Tố Hữu là thơ trữ tình chính trị*.

Đây là đặc điểm bao quát nhất của phong cách thơ Tố Hữu và chi phối mọi đặc điểm khác của thơ ông. Đặc điểm này thể hiện ở một số điểm cụ thể như :

+ Con đường thơ của Tố Hữu bắt đầu cùng lúc với sự giác ngộ cách mạng của nhà thơ ; quá trình sáng tác gắn bó mật thiết với quá trình hoạt động cách mạng của tác giả, với các giai đoạn của phong trào đấu tranh cách mạng dưới sự lãnh đạo của Đảng Cộng sản ở nước ta từ giữa những năm ba mươi của thế kỷ XX.

+ Lí tưởng cộng sản là ngọn nguồn mọi cảm hứng nghệ thuật của Tố Hữu. (Phân tích đoạn đầu bài *Từ ấy*, nêu rõ ánh sáng của "mặt trời chân lý" đã làm bừng nở trong lòng người thanh niên ấy một thế giới mới đầy hương sắc, âm thanh mới lạ, say mê).

+ Với Tố Hữu, làm thơ là một hành động cách mạng, nhằm mục đích tuyên truyền, giáo dục, đấu tranh cho thắng lợi của lí tưởng cách mạng.

+ Lí tưởng, thực tiễn đời sống cách mạng và những mục tiêu, nhiệm vụ của mỗi giai đoạn cách mạng đã chi phối từ quan niệm nghệ thuật đến đề tài,

chủ đề, từ cảm hứng chủ đạo đến nhân vật trữ tình, *cái tôi* trữ tình trong thơ Tố Hữu. Có thể phân tích một vài dẫn chứng để làm rõ luận điểm này : Trong *Từ ấy*, sự giác ngộ lí tưởng đã đem lại cảm hứng lâng mạn cách mạng nồng nhiệt và tạo ra một *cái tôi* trữ tình mới – người thanh niên cộng sản ; lí tưởng thường được thể hiện trực tiếp trong hình ảnh *mặt trời chán lí* và trong viễn cảnh *ngày mai*. Đến *Việt Bắc*, lí tưởng chủ yếu được thể hiện trong phẩm chất cách mạng của quân chúng qua hành động kháng chiến và đời sống hằng ngày của họ. Thời kì *Gió lộng*, hai mục tiêu, nhiệm vụ chiến lược của cách mạng đã thành hai nguồn cảm hứng chủ đạo trong thơ Tố Hữu : chủ nghĩa xã hội và thống nhất đất nước.

Thơ Tố Hữu là thơ *trữ tình chính trị*. Khái niệm này có thể HS chưa quen, nhưng GV không nên định nghĩa trước mà cứ qua trình bày cụ thể nội dung trữ tình chính trị của thơ Tố Hữu để giúp cho HS hiểu khái niệm.

Những ý chính là :

+ Tố Hữu là một thi sĩ – chiến sĩ. Thơ Tố Hữu nhằm mục đích trước hết phục vụ cho cuộc đấu tranh cách mạng, cho những nhiệm vụ chính trị của mỗi giai đoạn. Đồng thời Tố Hữu cũng là một nhà thơ trữ tình kiểu mới, tạo được sự thống nhất giữa tuyên truyền cách mạng và cảm hứng trữ tình.

Thơ Tố Hữu kế tục dòng thơ ca cách mạng từ đầu thế kỉ XX đến đầu những năm ba mươi, nhưng đã đổi mới dòng thơ ấy. Thơ cách mạng trước Tố Hữu chủ yếu vẫn nằm trong truyền thống thẩm mĩ của văn học trung đại, với con người trong thơ là con người siêu cá thể. Tố Hữu đem vào trong thơ cách mạng một tiếng nói trữ tình mới với những cảm xúc, tình cảm mang tính cụ thể, trực tiếp, cảm tính của *cái tôi* cá thể, nhưng là một *cái tôi* ở giữa mọi người, trong cuộc đấu tranh cách mạng.

+ Thơ Tố Hữu chủ yếu khai thác cảm hứng từ đời sống chính trị của đất nước, từ hoạt động cách mạng và tình cảm chính trị của bản thân tác giả. Trong thơ Tố Hữu, đời sống và con người được khám phá, cảm nhận chủ yếu trên phương diện chính trị, trong mối quan hệ với cuộc đấu tranh cách mạng, với lí tưởng và lẽ sống.

+ Cụ thể hơn, nội dung trữ tình chính trị của thơ Tố Hữu thể hiện tập trung vào biểu hiện những *lẽ sống lớn, tình cảm lớn, niềm vui lớn* của con người và cuộc sống cách mạng.

Bao trùm trong thơ Tố Hữu là vấn đề lí tưởng, lẽ sống. Trước Cách mạng tháng Tám, nhà thơ khẳng định lẽ sống của con người là con đường cách mạng, đó cũng là con đường giải thoát cho mọi số phận cá nhân đau khổ, bị áp bức. Từ Việt Bắc trở đi, Tố Hữu thường chủ yếu đặt vấn đề lẽ sống của dân tộc, và tiếp đó là mối quan hệ dân tộc với thời đại. Đi liền với vấn đề lẽ sống là những tình cảm lớn, niềm vui lớn của con người cách mạng : niềm say mê lí tưởng, tình đồng chí, lòng yêu mến nhân dân và đất nước, ân nghĩa của cách mạng, của Đảng và lãnh tụ, tình cảm quốc tế. Thơ Tố Hữu, ở những bài hay nhất, thường là kết hợp cả ba chủ đề : lẽ sống lớn, niềm vui lớn và ân tình cách mạng (những bài *Từ ấy*, *Việt Bắc*, *Mẹ Tom*, *Bác ơi !*, *Theo chân Bác*,...).

– Thơ Tố Hữu mang đậm *tính sử thi*. Ở đây, phân tích những biểu hiện cụ thể trong thơ Tố Hữu :

+ *Cái tôi* trữ tình trong thơ Tố Hữu từ buổi đâu đã là *cái tôi* – chiến sĩ, rồi *cái tôi* – công dân, về sau chủ yếu là *cái tôi* nhân danh dân tộc, cách mạng (*Ta đi tới*, *Việt Bắc* trong tập *Việt Bắc*, nhiều bài thơ xuân trong tập *Gió lộng* cũng như hầu hết các bài thơ chống Mĩ cứu nước ở hai tập *Ra trận*, *Máu và hoa*).

+ Nhân vật trữ tình của thơ Tố Hữu là những con người đại diện cho những phẩm chất của giai cấp, dân tộc, thậm chí mang tầm vóc lịch sử và thời đại (như các hình tượng anh Giải phóng quân, Nguyễn Văn Trỗi, chị Trần Thị Lý, mẹ Suốt,...).

+ Thơ Tố Hữu tập trung thể hiện những vấn đề cốt yếu của đời sống cách mạng và vận mệnh dân tộc. Cảm hứng của Tố Hữu chủ yếu là cảm hứng lịch sử – dân tộc chứ không phải cảm hứng thế sự, càng không phải là cảm hứng đời tư. Con người trong thơ Tố Hữu là con người của đời sống cách mạng, của sự nghiệp chung. Con người đời tư, con người tiểu sử trong thơ Tố Hữu cũng là để nói về cách mạng. Nổi bật trong thơ Tố Hữu là vấn đề vận mệnh dân tộc, cộng đồng chứ không phải vấn đề số phận cá nhân ; nói đúng hơn, số phận cá nhân là nằm trong và mang tính đại diện cho số phận dân tộc, giai cấp mà thôi⁽¹⁾.

– Thơ Tố Hữu có giọng điệu riêng rất dễ nhận ra, đó là *giọng tâm tình ngọt ngào*, là tiếng nói của tình thương mến.

(1) Trong một lần trả lời phỏng vấn, Tố Hữu nói : "Tôi cho cái riêng của ta là của cái chung và cái chung của ta bao gồm được mọi cái riêng" (tạp chí *Văn nghệ*, số 48, tháng 5 - 1961).

Một biểu hiện rất rõ là những cách xưng hô với đối tượng trò chuyện, tâm sự, kêu gọi (*Bạn đời ơi, Hỡi người bạn, Đồng bào ơi, anh chị em ơi, Anh Vệ quốc quân ơi,...*; cho đến cả thiên nhiên, đất nước : *Xuân ơi xuân, Đất nước ta ơi, Hương Giang ơi,...*). Nhưng không chỉ có thế, "tình thương mến đặc biệt trong thơ Tố Hữu là một sự cảm hoà với người, với cảnh", tạo ra "một thứ nhạc tâm tình riêng bàng bạc thấm lấy các câu thơ, nhiều khi thành một "thi tại ngôn ngoại" của Tố Hữu"⁽¹⁾.

Giọng tâm tình ngọt ngào này có liên quan đến "chất Huế" của hồn thơ Tố Hữu, nhưng chủ yếu còn phải thấy do quan hệ giữa nhà thơ và đối tượng trong một quan niệm của Tố Hữu về thơ : "Thơ là chuyện đồng điệu. Nó là tiếng nói của một người nào đó đến với những người nào đó có sự cảm thông chung dựa trên cơ sở đồng ý đồng tình [...]. Thơ là tiếng nói đồng ý, đồng tình, tiếng nói đồng chí"⁽²⁾.

- Thơ Tố Hữu giàu tính *dân tộc*.

+ Về nội dung : Thơ Tố Hữu đã phản ánh đậm nét hình ảnh, con người Việt Nam, Tổ quốc Việt Nam trong thời đại cách mạng, đã đưa những tư tưởng và tình cảm cách mạng hoà nhập và tiếp nối với truyền thống tinh thần, tình cảm, đạo lí của dân tộc.

+ Về nghệ thuật : Tố Hữu sử dụng đa dạng các thể thơ, nhưng đặc biệt thành công trong các thể thơ truyền thống. Thơ lục bát (các bài : *Việt Bắc, Kinh gửi cụ Nguyễn Du, Nước non ngàn dặm*) kết hợp cả giọng cổ điển và dân gian, thể hiện những nội dung tình cảm cách mạng mà có gốc rễ trong truyền thống tinh thần dân tộc, làm phong phú cho thể thơ lục bát dân tộc. Thơ bảy chữ của Tố Hữu (các bài : *Quê mẹ, Mẹ Tom, Bác ơi !, Theo chân Bác,...*) trang trọng, có màu sắc cổ điển nhưng vẫn biến hoá linh hoạt, diễn tả được nhiều trạng thái xúc cảm.

Về ngôn ngữ, Tố Hữu không mạnh ở sáng tạo từ mà thường sử dụng từ ngữ và lối nói quen thuộc, thậm chí cả những ước lệ, những so sánh ví von truyền thống nhưng lại biểu hiện được nội dung mới của thời đại.

Nhạc điệu thể hiện chiều sâu tính dân tộc của nghệ thuật thơ Tố Hữu. Phát huy tính nhạc phong phú của tiếng Việt, Tố Hữu có biệt tài trong việc sử dụng các từ láy, dùng vần và phối hợp các thanh điệu..., kết hợp với nhịp thơ, tạo thành

(1) Xuân Diệu, *Tập thơ "Việt Bắc" của Tố Hữu*.

(2) Trả lời phỏng vấn về thơ, tạp chí Văn nghệ, số 48, Tlđd.

nhạc điệu phong phú của các câu thơ, diễn tả nhạc điệu bên trong của tâm hồn, một thứ nhạc tâm tình mà ở bề sâu của nó là điệu cảm xúc dân tộc, tâm hồn dân tộc (GV có thể dẫn và phân tích một số ví dụ, như đoạn đầu bài *Quê mẹ, Mẹ Tom, Em ơi... Ba Lan...* hay nhiều câu thơ giàu chất nhạc trong *Nước non ngàn dặm*,...).

3. Phần cung cống

Cân nêu ba ý chính :

- Vị trí của thơ Tố Hữu : một thành tựu xuất sắc của thơ cách mạng, thơ trữ tình chính trị, kế tục một truyền thống lớn của thơ ca dân tộc.
- Thơ Tố Hữu là sự kết hợp hai yếu tố *cách mạng* và *dân tộc*.
- Sức thu hút của thơ Tố Hữu là ở niềm say mê lí tưởng và tính dân tộc đậm đà.

Có thể cho HS trao đổi, phát biểu nhận thức, cảm nghĩ của mình về thơ Tố Hữu trước và sau khi được học các bài thơ của ông và bài về tác giả này ở lớp 12. Trên cơ sở đó, GV định hướng cho HS về việc học thơ Tố Hữu.

IV – HƯỚNG DẪN THỰC HIỆN BÀI TẬP NÂNG CAO

1. Yêu cầu

Hiểu được quan niệm về thơ của Tố Hữu trong lời phát biểu đó và làm rõ được sự thể hiện quan niệm ấy trong sáng tác của chính nhà thơ.

2. Gợi ý về nội dung cần có

- Giải thích ngắn gọn về quan niệm thơ trong lời phát biểu của Tố Hữu :
 - + Thơ là tiếng nói của tâm hồn.
 - + Thơ là đi từ tâm hồn nhà thơ đến với tâm hồn bạn đọc.
 - + Muốn vậy phải là những tâm hồn đồng điệu mới có được sự đồng cảm.
 - + Biểu hiện của sự đồng điệu ấy là "đồng ý, đồng tình, đồng chí".
- Sự thể hiện quan niệm ấy trong thơ Tố Hữu :
 - + Đối tượng mà thơ Tố Hữu hướng tới là đồng bào, đồng chí – những người cùng chung lí tưởng, cùng trong một hàng ngũ.
 - + Nội dung tư tưởng, tình cảm trong thơ Tố Hữu là những vấn đề, những tình cảm của số đông, liên quan đến đời sống cộng đồng, do đó dễ bắt gặp sự cộng hưởng của đông đảo công chúng cách mạng.

+ Giọng điệu tâm tình, tha thiết là giọng điệu chủ đạo trong thơ Tố Hữu. Điều đó làm cho những tư tưởng, tình cảm, cảm xúc của nhà thơ dễ rung động và thấm sâu vào độc giả.

V – TÀI LIỆU THAM KHẢO

- Nhiều tác giả, *Tố Hữu, thơ và cách mạng*, NXB Hội Nhà văn, H., 1996.
- *Tố Hữu – Vẻ tác gia và tác phẩm*, Sđd.
- Trần Đình Sử, *Thi pháp thơ Tố Hữu*, NXB Tác phẩm mới, H., 1987 (NXB Giáo dục, tái bản, 2000).
- Tố Hữu, *Nhớ lại một thời*, NXB Văn hoá – Thông tin, H., 2002.